

antologija hrvatskog pjesništva Istre 19. i 20. stoljeća Mirjane Strčić nije samo "objektivan" pregled hrvatskog poetskog govorenja na tlu Istre tijekom gotovo dvaju stoljeća, nego i izrazito autorsko djelo: autoričina vizija, ali ne impresionistička nego znanstveno utemeljena, ovog segmenta hrvatske štokavske i čakavske poezije istarskog kruga.

Svoj dosadašnji znanstveni put Mirjana Strčić zaokružuje i nedavno izišlom knjigom *Temelji književne epohe* (1994), posebno raspravljajući o udjelu - možemo reći najvažnijem - hrvatskog svećenstva u narodnom preporodu Istre i kvarnerskih otoka, kako to sumira i sama autorica: "Tijekom cijele svoje prošlosti to je svećenstvo redovito ostajalo narodnim, zadržavajući to određenje kao osnovnu značajku svoga kršćanskog djelovanja. U razdoblju od ranog srednjovjekovlja te potom kasnije, sve do ulaska u novu epohu u 19. stoljeću, to je svećenstvo svojom glagoljaškom tradicijom ostajalo čvrsto sraslo s podlogom iz koje je niklo; bilo je istodobno i nosilac hrvatske pisane i kulturne baštine, i branitelj hrvatskoga naroda pred nerijetkom tuđinskim pokušajima da ga se zatre u temeljima."

Na temelju te spoznaje Mirjana Strčić realizira književne portrete, uz one poznatih pisaca (Jurja Dobrile, Mate Bastiana), i nekih koji su odigrali bitnu ulogu u preporodnom razdoblju ali su ostali posve zanemareni od književne kritike. Riječ je, prije svega, o preporoditelju Ivi Fertiću, o Ivanu Crnčiću te, posebno, Josipu Gržetiću Krasaninu, piscu koji je djelovao na prijelazu od romantizma prema realizmu.

Dodamo li svemu niz kritičkih prikaza i eseja i o nekim drugim piscima, posebno iz Hrvatskog primorja, kao što su Kranjčević, Kumičić, Barac, Fran Mažuranić, pa Mate Balota i drugi, kao i sukcesivno autoričino praćenje tekuće književne produkcije u Istri i Hrvatskom primorju, dobit ćemo realnu sliku interesa i dubine znatiželje autoričine da sa-

bere, prouči i vrednuje i književnu baštinu i literarnu suvremenost istarsko-primorskog kulturno-književnog kruga.

Mirjana Strčić, jednom riječju, ostvarila je jasnu fizionomiju književnog povjesničara. Vezana neposredno uz podatak, činjenicu, ona je vrlo pouzdan tumač stvarnih procesa u kulturološkom, ali i izrazito književnom stvaralaštvu, posebni istarske regije. Njezin je stvarni doprinos hrvatskoj književnoj historiografiji ne samo u faktu da ona danas najpotpunije primjenjuje književnopolitički pristup dosad premalo uočavanoj djelatnosti istarskih i primorskih stvaralaca u najširem značenju te riječi, nego i oformljenoj vlastitoj viziji onih ponajboljih djela koja mogu izdržati i jače estetske kriterije vrednovanja. Upravo se na tim piscima (Gervais, Balota, Črnja, Rakovac) Mirjana Strčić potvrdila ne samo kao samozatajan istraživač i sakupljač građe, nego i kao čovjek s izraženim senzibilitetima za doživljaj pravog umjetničkog, književnog djela.

Miroslav Šicel

Zdenka Gudelj-Velaga:

NASTAVA STVARALAČKE PISMENOSTI

Školska knjiga, Zagreb 1990.

U svom dugogodišnjem teoretskom i praktičnom istraživanju procesa jezičnog odgoja i obrazovanja profesorica se dr. Zdenka Gudelj-Velaga opredijelila za dvije metodičke poddiscipline: metodiku nastave hrvatskog jezika kao jezika društvene sredine (L₂/J₂) i metodiku nastave izražavanja i stvaranja. O tome svjedoče brojni stručni i znanstveni radovi, posebno oni nastali tijekom posljednjih četiriju godina. U prvome redu riječ je o

znanstveno utemeljenim sadržajima metodički oblikovanim u udžbenicima za potrebe nastave hrvatskoga jezika u talijanskim osnovnim školama. To su ponovljeno i pre-rađeno izdanje takva udžbenika za četvrti razred (Rijeka, Edit, 1991) i dva nova izdanja, udžbenik za treći razred (Rijeka, Edit, 1992) te, u koautorstvu s prof. Jadrankom Križ, udžbenik za drugi razred (Rijeka, Edit, 1993). U trima navedenim udžbenicima velika se pozornost pridaje stvaralačkoj pismenosti, što i jest u skladu s autoričnim dosadašnjim bogatim iskustvom i znanstvenim dostignućem. Posljednja metodička monografija dr. Z. Gudelj-Velage, *Nastava stvaralačke pismenosti* (Zagreb, Školska knjiga, 1990) teoretsko je uporište području nastave hrvatskog jezika određena sintagmom *izražavanje i stvaranje*.

Teoretski razrađeno i metodički oprimjereni djelo *Nastava stvaralačke pismenosti* moguće je primijeniti u svim organizacijskim oblicima jezičnog odgoja i obrazovanja djece i omladine, posebno u osnovnoškolskoj nastavi hrvatskog jezika.

Metodički sustav nastave stvaralačke pismenosti utemeljen je u lingvističkim, književnoznanstvenim, pedagojskim, didaktičkim i psiholojskim učenjima. Riječ je, dakle o interdisciplinarnom pristupu.

U prvome poglavlju *Što je dječje pisano stvaralaštvo* autorica analitički otkriva semantičke osnove termina dosad rabljenih u metodičkoj literaturi: dječje književno stvaralaštvo, dječje literarno stvaralaštvo, dječje jezično stvaralaštvo. Opredjeljuje se za termin *dječje pisano stvaralaštvo*. Mada je već u literaturi teoretski objašnjena značenjska razlika između dječjeg pisanog stvaralaštva i književnoga, ovdje u vezi s tim nalazimo vrlo čvrste postavke s polazištem u učenjima Radoslava Katičića i Jurija Mihajlovića Lotmana. Izdvojiti možemo promatranje metafore i okvira u učeničkome tekstu: upravo metafora otkriva učenikovu stvaralačku uporabu jezika, dok okvir aktualizira "najznačajniju

poteškoću djeteta u sklapanju kompozicijskog ustrojstva teksta" - njegov početak i kraj (str. 21).

Drugo poglavlje *Određenje metodike nastave stvaralačke pismenosti* predstavlja pregled bogate metodičke tradicije koja se bavi pismošću učenika. Autorica ističe važnost povezivanja nastavne i izvannastavne te školske i izvanškolske jezične prakse učenika. U tom kontekstu posebno mjesto zauzima primjena sustava deskolarizacije talijanskog pedagoga Maura Laenga i prirodne metode talijanskog didaktičara Marija Mencarellija, koji uz odgojno djelovanje odgajatelja zagovara individualne sposobnosti učenika. Suvremenu metodiku nastave izražavanja i stvaranja određuje i njen postojani odnos s jezičnom znanošću, u prvom redu s učenjem Ferdinanda de Saussurea i onim Noama Chomskoga. Sociolingvistički pogled na jezičnu praksu učenika objašnjava realne razlike između učenikovog govornog jezika i standardnoga, koji je jezik obrazovanja, službene društvene govorne prakse. U vezi s tim otvaraju se brojna metodička pitanja koja najbolji odgovor nalaze u primjeni načela zavičajnosti. Autorica stoga i zaključuje da primjena toga načela u nastavi stvaralačke pismenosti uvelike olakšava "usvajanje književnog jezika kao estetske kategorije i sredstva društvene komunikacijske prakse" (str. 44). Uključivanjem zavičajnog govora učenika u jezični odgoj i obrazovanje postiže se veća oslobođenost učenika u procesu recepcije i produkcije tekstova pisanih u tome istome zavičajnom idiomu, ali i u književnom/standardnom jeziku koji uči.

Osim što se dr. Z. Gudelj-Velaga na osobit način zalaže za primjenu načela zavičajnosti u nastavi hrvatskog jezika, posebno u nastavi stvaralačke pismenosti, funkcionalno odabire još tri načela - motivacije, stvaralaštva i razvojnosti. Njihovu važnost u procesu organiziranja i vođenja učenikove stvaralačke

pismenosti iskazuje u trećem poglavlju - *Načela stvaralačke pismenosti*.

Načelu motivacije ishodište su teorija o samoostvarenju humanističkoga psihologa Abrahama H. Maslowa i sustav intrinzičkih motiva iz didaktičke teorije Zvonimira Cviica. Tvrdnjom da je stvaralaštvo čovjekovo imanentno svojstvo i da ono čovjeka čini sretnim autorica otvara pogled u načelo stvaralaštva. Psihologijskom pak odrednicom, da je stvaralaštvo podložno razvojniosti, postaje jasnije metodičko značenje toga pojma u uspostavljanju suodnosa učenik - nastavni sadržaj - učitelj. U kontekstu nastave stvaralačke pismenosti načelo stvaralaštva doživljava svoje potpuno ostvarenje u učenikovu pisanom iskazu. U središtu pozornosti učenikova je stvaralačka pisana uporaba jezika, koju je, za razliku od one govorene, moguće višekratno pomno vrednovati s različitim motrišta učiteljeva i učenikova postignuća, i to ne samo u sinkroniji nego i u dijakronijskom slijedu jezičnog odgoja i obrazovanja. Posebno je vrijedno promatranje nepoželjnih odstupanja od stvaralačkog u jeziku. To stoga jer je metodički važno kako postupiti prema neizvornosti, tj. učenikovu preuzimanju gotovih segmenata iz motivirajućih književnomjetničkih i drugih tekstova te prema stereotipima. Otvaraju se i pitanja u vezi s pojavom kiča u učenikom tekstu. Iscrpna je teoretska podloga uspostavljanju načela razvojniosti u nastavi stvaralačke pismenosti. Autorica se poziva na psihologijska i psiholingvistička učenja I. Furlana, R. Titonea, A. V. Tekučeva, L. Vigotskog, J. Piageta i B. Inheldera, S. L. Rubinsteina i nekoliko objavljenih empirijskih istraživanja dječje/učeničke jezične aktivnosti govorenja i pisanja (R. Ničković, M. Cvijović, N. Bendelja, Z. Gudelj-Velaga). Na taj je način snažnije iskazana važnost načela razvojniosti u nastavi stvaralačke pismenosti.

Vrijednost djela koje prikazujemo najizraženija je u bogatstvu primjera učenikskog pisanog stvaralaštva, brojnih igara i vježbi

stvaralačke uporabe jezika te u uzorcima učiteljevih vrednovanja učenikskih pisanih radova. Vrijednost je to veća što primjere nalazimo u svim poglavljima. Hoće se reći: svaka je primijenjena teoretska misao opimjerena konkretnim i u nastavnoj praksi provjerenim sadržajima. Ipak, takvim je sadržajima najviše prožeto četvrto poglavlje *Pojavnost stvaralačke pismenosti*.

Komplementarno prethodno ekspliciranoj teoriji nastave stvaralačke pismenosti, to poglavlje najjasnije otkriva sliku uspješna ostvarivanja predmetnog područja izražavanja i stvaranja u nastavnoj praksi. Dragocjene su jezične igre i vježbe kojima se razvija učenikovo stvaralaštvo ispodtekstovne razine cjelovitosti. Ponuđeni sustav igara i vježbi poticajan je za učitelje, dakle metodičare-praktičare u njihovu organiziranju i izvođenju nastave izražavanja i stvaranja kada su u središtu pozornosti leksik, skupine riječi (sintagme i izričaji), rečenice, i to sa semantičkoga i stilističkoga gledišta. Istaknjuto mjesto zauzima sastavak, za koji autorica prikazuje i tumači osnovne odrednice: njegovo jezično-stilsko određenje, proces njegova nastajanja, njegove izvanjezične sadržaje te mjesto sastavka u procesu razvijanja stvaralačke pismenosti u učenika. Važnost izbora metodičkih postupaka, kojima učitelj usmjerava učenikov pristup temi i vrsti teksta, dokazana je trima metodičkim istraživanjima. Istraživanja se odnose na primjenu različitih metodičkih postupaka prilikom projiciranja teksta (odjeljak: *Metodičko projiciranje teksta*). Moguće je usmjeravati učenikov pristup temi, izboru vrste teksta i jezično-stilskim osobnostima teksta.

Svojim je teoretskim i empirijskim istraživanjima dr. Zdenka Gudelj-Velaga uputila na ugodan i radostan put u stvaralačku pismenost za učenike a ne samo za darovite pojedince. Svako ljudsko biće u sebi nosi potrebu za stvaralaštvom pa tako i za onim jezičnim. Učiteljima je povjereno da tu potre-

bu u svojim učenicima otkriju, potiču i pomognu njenu razvijanju. Proces nastave stvaralačke pismenosti može biti jedna od boljih prilika za takvo njeno ostvarivanje. U tom je procesu ogromna uloga učitelja. Istraživanja i ovaj put pokazuju da nema izvornosti i izravnosti učenikovih iskaza osjećaja i razmišljanja u skladu s postupnim ali sigurnim razvijanjem stupnja jezične kompetencije izostane li redovit, dobro pripremljen i metodički osmišljen učiteljev stvaralački rad.

Metodička monografija *Nastava stvaralačke pismenosti* prof. dr. Z. Gudelj-Velage namijenjena je učiteljima hrvatskog jezika i razredne nastave, koji će metodičke postavke primjenjivati i potvrđivati u svojoj nastavnoj praksi. Međutim, *Nastava stvaralačke pismenosti* poticajna je i u studijskom radu studenata, u prvome redu razredne nastave i hrvatskog jezika i književnosti, ali i drugih usmjerenja u kojima se u pojedinim kolegijima dotiče pitanje pismenosti. Osim toga, na prikazano metodičko djelo mogu se nastaviti stručni i znanstveni radovi. Tako se u dogledno vrijeme može očekivati praćenje vertikalnog slijeda razvoja stvaralačke pismenosti u našem osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obazovanju, a bilo bi korisno u empirijsko promatranje uključiti i stvaralačku pismenost studenata, posebno onih na nastavničkim fakultetima.

Karol Visinko

Iva Lukežić:

ČAKAVSKI IKAVSKO-EKAVSKI DIJALEKT

Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1990.

Rečenica s korica knjige autorice Ive Lukežić neobično je zanimljiva. Čitamo: "triba sest a ne celo vrime vavik delat". Nisam ovom prilikom, govoreći o zanimljivosti, mislila na značenje te rečenice, nego na refleks *ě*. Na prvi se pogled uočavaju jedna do druge riječi s različitim refleksom *ě*: *triba* (ikavski), *sest* (ekavski), *celo* (ekavski), *vrime* (ikavski), *vavik* (ikavski), *delat* (ekavski). Čakavski govori s dvojnim, ikavskim i ekavskim refleksom *ě* predmetom su zanimanja ovog djela Ive Lukežić. O tomu zbog čega se u jednom slučaju javlja ikavski refleks a u drugom ekavski, bilo je raznih tumačenja, no danas je u dijalektologiji općeprihvaćeno i poznato pravilo što su ga uspostavili L. Jakubinskij i K. H. Meyer. Riječ je o tomu da se *ě* prilagođuje fonološkom okružju tako da se mijenja zavisno od suglasnika i samoglasnika što slijede iza njega. Pravilo je poznato i ovdje ga nije potrebno posebno navoditi. Naravno da je autorica tom pravilu posvetila posebnu pozornost. Valja tek upozoriti da se *i*, odnosno e na mjestu *ě* javlja po određenu zakonu, a ne slučajno.

Iva Lukežić ovom knjigom o čakavskim govorima s ikavsko-ekavskim refleksom *ě* dokazuje da ti govori čine poseban dijalekt unutar čakavskog narječja. A to znači da se posebnost tog dijalekta ne može svesti samo na tu jednu osobinu (tj. refleks *ě*), nego da moraju postojati kriteriji na osnovi kojih se vidi da ikavsko-ekavski govori čine cjelinu, jedan čakavski dijalekt.

Središnju je pozornost Iva Lukežić usredotočila na naglasak čakavskih ikavsko-ekav-